

LIETUVIŲ KALBOS IR LITERATŪROS BRANDOS EGZAMINO PROGRAMA

I. BENDROSIOS NUOSTATOS

1. Lietuvių kalbos ir literatūros brandos egzamino programos (toliau – Programa) paskirtis – apibrėžti lietuvių kalbos ir literatūros brandos egzamino tikslus, reikalavimus mokinių žinioms ir gebėjimams, egzamino užduoties tipus ir mokinių darbų vertinimo principus. Lietuvių kalbos ir literatūros brandos egzaminas (toliau – brandos egzaminas) yra dviejų tipų – valstybinis ir mokyklinis.

2. Vidurinio ugdymo lietuvių kalbos ir literatūros programą baigusiems mokiniams lietuvių kalbos ir literatūros brandos egzaminas yra privalomas.

3. Programa parengta vadovaujantis šiais dokumentais:

3.1. Lietuvių kalbos ugdymo bendrojo lavinimo programas vykdančiose mokyklose 2010–2014 metų strategija, patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2010 m. gruodžio 30 d. įsakymu Nr. V-2455 (Žin., 2011, Nr.2-56), kuria siekiama:

3.1.1. įtvirtinti lietuvių kalbos, kaip mokomojo dalyko, humanitarinio ugdymo paskirtį (žr. 12.1.1);

3.1.2. kalbą ugdyti kaip asmens mąstymo ir raiškos, tapatybės formavimosi būdą; remiantis literatūra formuoti asmeninį santykį su nacionaline kultūra ir suteikti bendruosius Lietuvos ir Europos humanitarinės kultūros pamatus (žr. 12.1.1.1);

3.1.3. sustiprinti kūrybinio, kritinio ir etinio mąstymo ugdymą visais ugdymo turinio aspektais (žr. 12.2.2);

3.1.4. ugdyti mokinių gebėjimus reflektuoti ir vertinti literatūros kūrinius, sieti juos su gyvenimu, kelti vertybinius klausimus (žr. 12.2.2.1).

3.2. Bendrojo lavinimo ugdymo turinio formavimo, vertinimo, atnaujinimo ir diegimo strategija, patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2007 m. gegužės 23 d. įsakymu ISAK-970 (Žin., 2007, Nr. 63-2440), kurioje numatyta užtikrinti, kad išorinis vertinimas atitiktų ugdymo programoje išskeltus tikslus ir numatytus mokinių pasiekimus (žr. 12.3).

3.3. Vidurinio ugdymo lietuvių kalbos ir literatūros bendrąja programa (toliau – Bendroji programa), patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2011 m. vasario 21 d. įsakymu Nr. V-269 (Žin., 2011, Nr. 26-1283), kuri nurodo:

3.3.1. lietuvių kalbos ir literatūros kaip dalyko tikslas – padėti mokiniams ugdytis komunikavimo lietuvių kalba ir literatūrinę (kultūrinę) kompetencijas;

3.3.2. plėtoti gebėjimus kalbėti ir rašyti aiškia, taisyklinga ir turtinga kalba, suvokti save kaip kalbos ir kultūros paveldėtojus, puoselėtojus ir kūrėjus;

3.3.3. susiformuoti laisvo, atsakingo žmogaus savimone, asmeninį santykį su literatūra (kultūra), sustiprinti savo tapatybę ir savivertę; išsiugdyti kūrybinį ir kritinį mąstymą (žr. 5.2).

4. Rengiant Programą, vadovautasi nuostatomis:

4.1. egzamino programa turi būti konkretnė už Bendrąją programą;

4.2. egzaminas turi atitikti Bendrojoje programoje numatytus uždavinius siekti, kad mokiniai:

4.2.1. stiprintų kalbos vartojimo praktikos įgūdžius;

4.2.2. remdamiesi literatūra (kultūra), rašytų rišlius, kūrybiškus, probleminius tekstus;

4.2.3. remdamiesi kalbos ir literatūros žiniomis bei literatūros (kultūros) raidos supratimu, autoriaus biografijos, istoriniu, kultūriniu kontekstu, įvairiais aspektais nagrinėtų, lygintų ir vertintų kūrinius, aptartų jų sąsajas su dabartimi;

4.2.4. susidarytų lietuvių literatūros visumos vaizdą (žr. 5.3.1; 5.3.2);

4.3. iš anksto turi būti žinomi egzamino turinio reikalavimai ir užduočių vertinimo kriterijai.

5. Programą sudaro:

5.1. egzamino tikslai;

5.2. mokinių gebėjimų grupės;

5.3. egzamino užduoties pobūdis;

5.4. egzamino vertinimas;

5.5. brandos egzamino reikalavimai (1 priedas);

5.6. brandos egzamino vertinimas (2 priedas);

5.7. brandos egzamino užduočių kriterinio vertinimo lygiai (3 priedas).

6. Programa skirta lietuvių kalbos ir literatūros egzamino užduočių rengėjams, lietuvių kalbos ir literatūros mokytojams, vidurinio ugdymo programas vykdančių mokyklų 11–12 (gimnazijų III–IV) klasių mokiniams.

II. EGZAMINO TIKSLAI

7. Brandos egzamino tikslai:

7.1. įvertinti mokinių gebėjimus remtis lietuvių kalbos ir literatūros programos žiniomis ir kultūrine patirtimi;

7.2. įvertinti mokinių bendrąjį raštingumą – gebėjimus sukurti rišlų argumentuotą tekstą laikantis taisyklingos kalbos reikalavimų;

7.3. įvertinti bendruosius mokinių gebėjimus spręsti problemas, analizuoti, interpretuoti ir vertinti;

7.4. įvertintus mokinių pasiekimus palyginti su nustatytais pasiekimų lygiais;

7.5. sudaryti galimybes mokykloms ir kitiems socialiniams partneriams analizuoti lietuvių kalbos ir literatūros mokymo(si) veiksmingumą.

III. MOKINIŲ GEBĖJIMŲ GRUPĖS

8. Egzamino metu tikrinami mokinių gebėjimai skirstomi į šias grupes: žinios ir supratimas (žemesnio lygio gebėjimai), žinių ir gebėjimų taikymas, problemų sprendimas, analizavimas, interpretavimas ir vertinimas. Toliau pateikiamas apibendrintas šių gebėjimų grupių paaiškinimas.

8.1. Dalyko žinias ir supratimą mokinys parodo, kai:

8.1.1. aptaria nurodytų autorių kūrinius, kultūrinį istorinį, biografinį ar meninį kontekstą;

8.1.2. paaiškina svarbiausius lietuvių literatūros ir kultūros reiškinius;

8.1.3. pateikia pavyzdžių iš Bendrojoje programoje nagrinėtų laikotarpių literatūros ir kultūrinio istorinio konteksto;

8.1.4. aptaria, kuo (ar) aktualūs nurodytų autorių kūriniai;

8.1.5. tinkamai vartoja literatūrologijos sąvokas.

8.2. Dalyko žinias ir gebėjimus mokinys taiko, kai:

8.2.1. komponuoja rišlų ir vientisą tekstą, derina turinį ir raišką;

8.2.2. vartoja tinkamos reikšmės žodžius, tinkamas gramatines formas ir konstrukcijas;

8.2.3. taisyklingai rašo, laikydamasis bendrinės kalbos normų reikalavimų;

8.2.4. tinkamai cituoja ir perfrazuoja.

8.3. Gebėjimą spręsti problemas, analizuoti, interpretuoti, vertinti mokinys parodo, kai:

8.3.1. formuluoja ir pagrindžia tezę; nuosekliai plėtoja mintis, tikslingai ir tinkamai remdamasis grožine literatūra, kitais kultūros tekstais;

8.3.2. analizuoja ir vertina literatūros kūrinio turinį, raišką, meninį savitumą; lygina jį su kitais kūriniais;

8.3.3. pagrindžia nagrinėjamo kūrinio santykį su kontekstu (biografiniu / kultūriniu istoriniu / meniniu);

8.3.4. argumentuotai išreiškia savo požiūrį; jeigu reikia, polemizuoja remdamasis literatūros ir kultūros pavyzdžiais;

8.3.5. nagrinėja, atrenka, tinkamai sieja ir apibendrina informaciją.

9. Brandos egzamino reikalavimai vertinamiems mokinių pasiekimams nurodyti Programos 1 priede.

IV. EGZAMINO UŽDUOTIES POBŪDIS

10. Valstybinis brandos egzaminas rengiamas remiantis Bendrosios programos išplėstiniu kursu ir atitinka išplėstinio kurso pasiekimų lygio reikalavimus.

11. Mokyklinis brandos egzaminas rengiamas remiantis Bendrosios programos bendroju kursu ir atitinka bendrojo kurso pasiekimų lygio reikalavimus.

12. Brandos egzamino užduotis – rašinys, t. y. atvirojo tipo integruota užduotis, kurią atlikdamas mokinys parodo kultūrinę brandą; analizės, sintezės, apibendrinimo, vertinimo, problemų sprendimo ir argumentavimo gebėjimus; kalbos vartojimo efektyvumą ir raštingumą.

13. Brandos egzaminui pateikiamos dvi samprotavimo rašinio ir dvi literatūrinio rašinio užduotys:

13.1. samprotavimo objektas – problema; tikslas – apsvarstyti (išspręsti) problemą;

13.2. literatūrinio rašinio objektas – literatūra; tikslas – pateikta tema interpretuoti (nagrinėti, analizuoti) autoriaus(-ių) kūrybą;

13.3. prie kiekvienos temos pateikiamas sąrašas autorių, iš kurių vieną būtina pasirinkti:

13.3.1. valstybiniam brandos egzaminui pateikiami trys privalomi lietuvių autoriai iš Bendrosios programos išplėstinio kurso;

13.3.2. mokykliniam brandos egzaminui pateikiami keturi privalomi lietuvių autoriai iš Bendrosios programos bendrojo kurso.

14. Mokinys pasirenka vieną iš keturių užduočių.

15. Valstybinio brandos egzamino samprotavimo rašinyje:

15.1. pasirinktą temą reikalaujama atskleisti analizuojant pilietines, egzistencines, pasaulėvokines ir pan. problemas;

15.2. analizę privalu susieti su pasirinkto vieno iš nurodytų autorių kūryba ir literatūriniais (kultūriniais) kontekstais; be to, galima remtis ir asmenine (kultūrine, visuomenine, emocine) patirtimi.

16. Valstybinio brandos egzamino literatūriniame rašinyje:

16.1. pasirinktą temą reikalaujama atskleisti analizuojant kūrinis ir jų kontekstus;

16.2. privalu rašyti apie dviejų autorių kūrybą: vieną autorių pasirinkti iš nurodytų, kitą programinių autorių pasirinkti savo nuožiūra.

17. Mokyklinio brandos egzamino samprotavimo rašinyje:

17.1. pasirinktą temą reikalaujama atskleisti aptariant pilietines, egzistencines, pasaulėvokines ir pan. problemas;

17.2. pateikiami trys nukreipiamieji klausimai;

17.3. privalu remtis vieno iš nurodytų autorių kūryba ir literatūriniais (kultūriniais) kontekstais; be to, galima remtis ir asmenine (kultūrine, visuomenine, emocine) patirtimi.

18. Mokyklinio brandos egzamino literatūriniame rašinyje:

18.1. pasirinktą temą reikalaujama atskleisti nagrinėjant literatūros kūrinį;

18.2. pateikiami trys nukreipiamieji klausimai;

18.3. privalu rašyti apie vieno iš nurodytų autorių kūrybą; galima ją sieti ir su kitais savo nuožiūra pasirinktais programiniais kūriniais.

19. Per valstybinį ir mokyklinį brandos egzaminą mokiniams leidžiama naudotis norminamaisiais lietuvių kalbos žodynais ir dvikalbiais žodynais.

20. Rašinio apimtis: valstybinio brandos egzamino – 500–600 žodžių; mokyklinio brandos egzamino – 350–400 žodžių.

21. Egzamino trukmė: valstybinio brandos egzamino – 4 val.; mokyklinio brandos egzamino – 3,5 val.

V. EGZAMINO VERTINIMAS

22. Brandos egzamino užduoties vertinimo sritys yra rašinio turinys, kalbos taisyklingumas ir teksto raiška.

22.1. Rašinio turinio vertinimo kriterijai:

22.1.1. Samprotavimo rašinio turinio vertinimo kriterijai:

22.1.1.1. problemos analizė (bendri gebėjimai kryptingai analizuoti, argumentuoti, vertinti, pagrįstai apibendrinti);

22.1.1.2. rėmimasis literatūra ir kontekstu (gebėjimas tinkamai paremti teiginius kūriniumi ir kontekstu).

22.1.2. Literatūrinio rašinio turinio vertinimo kriterijai:

22.1.2.1. temos plėtotė;

22.1.2.2. literatūros kūrinio(-ių) interpretavimas ir siejimas su kontekstu.

22.2. Kalbos taisyklingumo vertinimo kriterijai:

22.2.1. kalbos vartojimas (gramatika ir leksika);

22.2.2. raštingumas (rašyba ir skyryba).

22.3. Teksto raiškos vertinimo kriterijai:

22.3.1. kalbinė raiška (logika, stilius; žodyno turtingumas ir sintaksinės sandaros įvairumas);

22.3.2. teksto struktūra (tinkamos struktūrinių dalių proporcijos, pagrįstas teksto skaidymas pastraipomis, nuoseklumas).

Lentelė. Vertinimo proporcijos

UŽDUOTIES VERTINIMO SRITYS	GEBĖJIMŲ VERTINIMO KRITERIJAI	PROCENTAI
I. RAŠINIO TURINYS	Problemos analizė / Temos plėtotė (ir gilioji rašinio struktūra)	40
	Rėmimasis literatūra ir kontekstu / literatūros kūrinio(-ių) interpretavimas ir siejimas su kontekstu	
II. KALBOS TAISYKLINGUMAS	Kalbos vartojimas (gramatika ir leksika)	35
	Raštingumas (rašyba ir skyryba)	
III. TEKSTO RAIŠKA	Kalbinė raiška (logika, stilius; žodyno turtingumas, sintaksinės sandaros įvairumas)	25
	Teksto struktūra (formalioji)	
	<i>Iš viso</i>	100

23. Kiek procentų tenka kiekvienai egzamino užduoties vertinimo sričiai ir atitinkamam kriterijui, nusako vertinimo proporcijos (žr. lentelę).

23.1. Vertinimo instrukcijose galimi tam tikri nuokrypiai nuo pateiktų proporcijų, tačiau jie turi būti ne didesni kaip ± 5 proc.

24. Rašinių turinio, kalbos taisyklingumo ir teksto raiškos vertinimo kriterijų aprašai yra pateikiami Programos 2 priedo 1, 2, 3 lentelėse.

25. Vertinant samprotavimo rašinio ir literatūrinio rašinio turinį, skiriamas santykinis ir absoliutus turinio nulis („0“):

25.1. santykiu nuliu abu turinio kriterijai vertinami tada, kai mokiniui nepavyko atlikti užduoties, nors akivaizdu, kad jis stengėsi tai padaryti; rašinys vertinamas toliau pagal kitus kriterijus;

25.2. absoliutus turinio nulis rašomas tada, kai mokinys neatliko užduoties, nesirėmė nė vienu iš nurodytų autorių, parašė rašinį ne ta tema arba parašė mažiau negu pusę reikalaujamos apimties; rašinys toliau pagal kitus kriterijus nevertinamas.

26. Vertinant kalbos taisyklingumą skiriamos šios klaidų rūšys:

26.1. *kompetencijos klaida* (angl. *error*, pranc. *erreur*) – klaida, atsirandanti dėl per menkos kalbos vartotojo kompetencijos, t. y. kai ko nors iš tikrųjų nemokama; kompetencijos klaidomis laikomi Kalbos komisijos nutarimais įtvirtintų bendrinės lietuvių kalbos normų pažeidimai;

26.2. *atlikties klaida* (angl. *mistake*, pranc. *faute*) – klaida, atsirandanti dėl to, kad kalbos vartotojas tinkamai nepasinaudoja turima kompetencija (pavyzdžiui, visame rašinyje vns. galininką rašė taisyklingai, bet vieną sykį suklydo);

26.3. *riktas* (angl. *slip*, pranc. *lapsus(m)*) – atsitiktinė, nesusijusi su kalbos mokėjimu klaida, atsirandanti dėl psichologinės ir fizinės būsenos, dažniausiai greitai kalbant ar rašant, dėl nuovargio, streso ar dėmesio stokos (pavyzdžiui, žodžio skiemenų, žodžio junginio skiemenų, raidžių sukeitimai).

27. Kalbos taisyklingumo ir kalbinės raiškos normų aprašas kandidatų iš mokyklų lietuvių mokomąja kalba ir tautinės mažumos mokomąja kalba darbams vertinti pereinamuoju laikotarpiu yra nustatomas pagal Nacionalinio egzaminų centro tyrimų duomenis ir skelbiamas tinklalapyje www.nec.lt iki 2012 m., 2013 m. ir 2014 m. lapkričio 15 d.

28. Valstybinio brandos egzamino vertinimas yra kriterinis. Egzaminą laikusių mokinių darbai koduojami ir vertinami taškais centralizuotai vadovaujantis vertinimo instrukcijomis. Kiekvieną darbą vertina ne mažiau kaip du vertintojai. Jei jų įvertinimas skiriasi, galutinį sprendimą dėl įvertinimo priima trečiasis – vyresnysis vertintojas.

29. Kriteriniam vertinimui taikoma skalė, kurioje numatyti trys lygiai – minimalusis (I), pagrindinis (II) ir aukščiausiasis (III). Kiekviena egzamino užduoties vertinimo sritis (rašinio turinys, kalbos taisyklingumas ir teksto raiška) yra apibrėžiama pagal šiuos lygius (žr. 3 priedą). Jie apima septynias vertinimo pakopas: minimalusis ir pagrindinis lygiai turi po tris pakopas, aukščiausiasis lygis – vieną pakopą. Detalios kiekvienos pakopos vertinimo normos skelbiamos iki einamųjų mokslo metų lapkričio 15 d.

30. Kad išlaikytų valstybinį brandos egzaminą, mokinys turi surinkti ne mažiau kaip 30 proc. galimų surinkti taškų.

31. Laikant mokyklinį brandos egzaminą, mokinio darbas pagal mokyklinio brandos egzamino vertinimo instrukcijoje pateiktas vertinimo normas įvertinamas taškais. Kiekvieną darbą vertina ne mažiau kaip du vertintojai. Jei jų įvertinimas skiriasi, galutinį sprendimą dėl įvertinimo priima trečiasis – vyresnysis vertintojas. Egzamino įvertinimas – pažymys – parašomas pagal taškų ir pažymių atitikmenų lentelę.
